

13. Wat is eigenlijk het verschil tussen de Politieke Opsporingsdienst en de Politieke Recherche Afdeling?

POD staat voor Politieke Opsporingsdienst en PRA voor Politieke Recherche Afdeling. Beide instellingen werden door de Nederlandse overheid na de oorlog in het leven geroepen. In maart 1946 verving de PRA de POD.

Er is feitelijk weinig verschil tussen een POD en een PRA. Beide instanties hadden ten doel het opsporen van en onderzoek doen naar 'foute elementen' in de Nederlandse samenleving gedurende de Duitse bezetting, naar mensen dus die in meer of mindere mate met de Duitsers hadden gecollaboreerd. Dit waren onder meer NSB'ers en leden van mantelorganisaties van de NSB, Nederlandse SS'ers en vrijwilligers in Duitse dienst, en verraders van ondergedokenen zoals joden en verzetsstrijders. De POD begon met deze taak in februari 1945; vanaf 1 maart 1946 zetten de PRA's de werkzaamheden voort. Hoe is deze wijziging te verklaren?

Militair Gezag

De Nederlandse regering in Londen heeft zich al vanaf 1943 met het probleem van de arrestatie van 'foute' Nederlanders beziggehouden. De eerste optie was dat de Nederlandse politie met het onderzoek en de aanhouding van 'politieke delinquenten' zou worden belast. In de praktijk pakte dit echter anders uit, daar de politie zich in de ogen van velen tijdens de oorlog onbetrouwbaar had getoond en allereerst grondig gezuiverd moest worden. Daardoor viel een belangrijke rol toe aan het – eveneens door de Londense regering ingestelde – Militair Gezag. Dit zou tot de terugkeer van een burgerlijke regering het gezag in ons land waarnemen.

Het Militair Gezag maakte in het najaar van 1944 een begin met de opsporing van 'foute' elementen in het bevrijde Zuiden van Nederland. Aanvankelijk was een belangrijke rol weggelegd voor de illegaliteit, deel uitmakend van de Nederlandsche Binnenlandse Strijdkrachten, die het tekort aan betrouwbare politiefunctionarissen aanvulde. In februari 1945 werden opsporing en aanhouding de taak van de Politieke Opsporings Dienst (POD); in totaal waren in ons land tachtig van dergelijke POD's werkzaam. Ruim honderduizend personen werden aangehouden, in kampen opgesloten en ten slotte berecht door de Bijzondere Gerechtshoven en Tribunalen.

Van POD naar PRA

Begin 1946 was Nederland langzamerhand rijp voor terugkeer naar een burgerlijk bestuur. Het Militair Gezag - en daarmee de staat van beleg - werd op 1 maart 1946 opgeheven en daarmee verdwenen ook de POD's. De taken van opsporing en arrestatie zouden weer in handen komen van de, inmiddels gezuiverde, politie. Nog steeds echter kampte Justitie met een ernstig tekort aan capaciteit. Daarom werden die taken niet naar de politie maar naar de procureurs-fiscaal van de vijf Bijzondere Gerechtshoven (Amsterdam, Den Haag, Den Bosch, Arnhem en Leeuwarden) overgeheveld; door hen moest het nieuwe opsporingsbeleid worden uitgevoerd. De politieel geschoolde opsporingsambtenaren werden nu georganiseerd in Politieke Recherche Afdelingen (PRA's), de POD's werden opgeheven.

Bovendien werden in juni 1946 nog PRAC's (PRACollaboratie) opgericht; deze hielden zich bezig met de opsporing van economische collaborateurs.

Opheffing

Mede door de hoge kosten die het opsporings- en vervolgingsbeleid met zich meebracht, ging de regering er toe over een versneld einde te maken aan de instanties die zich met de problemen, voortkomend uit de bezetting, bezighielden. In 1948 werd het aantal PRA's teruggebracht tot vijf (per Bijzonder Gerechtshof één) en werden de Tribunalen en de PRAC's opgeheven. In de loop van dat jaar werden de taken van de PRA's overgeheveld naar de gemeentepolitie. In 1950 werd het laatste Bijzonder Gerechtshof (dat van Amsterdam) opgeheven. Aan de Arrondissementsrechtbanken werden nu Bijzondere Strafkamers verbonden, die zich bij gelegenheid met zaken betreffende politieke delinquenten bemoeiden.

ARCHIEVEN

De archieven van de POD's en PRA's bevinden zich in

toegang 2.09.09

Ministerie van Justitie: Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR), 1945-1952(1983)
raadpleging van stukken alleen mogelijk na indiening van een schriftelijk verzoek inclusief onderzoeksopzet bij het hoofd Onderzoek van het Nationaal Archief.

LITERATUUR

- A.D. Belinfante, In plaats van bijltjesdag. De geschiedenis van de Bijzondere Rechtspleging na de Tweede Wereldoorlog (Assen 1978).
- Sjoerd Faber, Gretha Donker, Bijzonder gewoon. Het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (1944-2000) en de 'lichte gevallen' (Haarlem 2000).
- Joggli Meihuizen, Noodzakelijk kwaad. De bestraffing van economische collaboratie in Nederland na de Tweede Wereldoorlog (Amsterdam 2003).
- Peter Romijn, Snel, streng en rechtvaardig. Politiek beleid inzake de bestraffing en reclassering van 'foute' Nederlanders 1945-1955 (z.pl., 1989).